

جهانی سازی و جامعه اطلاعاتی

*مریم شکفته

دانشجوی دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی واحد علوم و تحقیقات
دانشگاه آزاد اسلامی و عضو هیات علمی گروه کتابداری دانشگاه موم
پزشکی شهید بهشتی. shekoftehm@gmail.com

زمان به سراسر جهان مخابره می‌شود. اطلاعات و ارتباطات چنان
به سرعت درون اقتصاد و جامعه انسجام می‌یابند که جهانی شدن و
ظهور جوامع اطلاعاتی، واقعیتی اجتناب‌ناپذیر جلوه می‌کند (کیانی،
۱۳۸۵).

اگر چه بسیاری از اندیشمندان معتقدند که جهانی سازی پدیده
نوظهوری نیست بلکه فرایندی است که همگام با افزایش آگاهی
انسان نسبت به خود و محیط طبیعی خود از آغاز تاریخ وجود
داشته است و صاحب‌نظران درباره آغاز جهانی سازی نظرات مختلفی
دارند (اسماعیلی، ۱۳۸۵)، اما اندیشه جهانی سازی به شکل امروزی
پس از جنگ جهانی دوم و به ویژه اوائل دهه ۱۹۸۰ تحت تاثیر
نئولیبرالیسم اقتصادی، با رشد تجارت جهانی، افزایش تحرک سرمایه
در سطح بین‌المللی، مهاجرت نیروی کار و کاهش موانع تجاری بر
اساس قراردادهای بین‌المللی از آمریکا و اروپا برخاست و در دهه
۱۹۹۰ اوج گرفت. البته افرادی نظیر کبرین، دانشمند مدیریت، جهانی
سازی را حاصل جریان اطلاعات و فناوری در حال رشد می‌دانند (نقل
در اخوتی، ۱۳۸۲: ص. ۱۱۱).

جامعه اطلاعاتی نیز که در ابتدا در سالهای ۱۹۷۰-۱۹۸۰ مورد
توجه قرار گرفت، بعد از نیمه دوم ۱۹۹۰ به کرات مورد استفاده
واقع شد. در واقع، فناوری اطلاعات و ارتباطات و اندیشه جهانی
سازی هر دو در یک زمان و از دهه ۱۹۸۰ به بعد به موازات یکدیگر
مطرح و اوج گرفتند. در واقع اگر ادعا کنیم که پدیده جهانی سازی
بیش از هر عامل دیگر از فناوری اطلاعات و ارتباطات تاثیر گرفته
است، گزاف نگفته ایم.

چکیده: جهانی سازی و جامعه اطلاعاتی پدیده‌های نوظهوری
هستند که هر کدام مستقل از دیگری است ولی در عین حال می‌تواند
بر یکدیگر تاثیرگذار باشند و در عین حال هر دو تحت تاثیر شدید
فناوری اطلاعات و ارتباطات قرار دارند. در این مقاله ویژگی‌های
جهانی سازی و جامعه اطلاعاتی به تفکیک بررسی شده است و در
انتها به ارتباط این دو موضوع با یکدیگر پرداخته است.

کلیدواژه‌ها:

جهانی سازی، جنبه‌های جهانی سازی، جامعه، جامعه اطلاعاتی،
ویژگی‌های جامعه اطلاعاتی

مقدمه:

انقلاب ارتباطات و اطلاعات به سرعت اقتصاد، فرهنگ و
سیاست جهان را دستخوش دگرگونی می‌کند و جهان را عملاً به یک
«دهکده جهانی» تبدیل می‌کند. با استفاده از امکانات این فناوری،
رخدادهایی که در هر گوشه‌ای از کره زمین رخ می‌دهد در کمترین

در این نوشتار سعی بر آن است که ضمن تبیین کلی مفهوم جهانی سازی و جامعه اطلاعاتی، به ارتباط این دو موضوع پرداخته شود.

جهانی سازی:

جهانی سازی که معادل فارسی لغت globalization است، گاهی با کلمات جهانی کردن و جهانی شدن نیز شناخته می شود. البته در معادل انگلیسی این کلمات تفاوتی وجود ندارد و دیدگاه موافقان و مخالفان این پدیده است که باعث استفاده از معادل های مختلف برای آن شده است. در واقع در کلمه جهانی شدن میل و اراده فردی در پیوستن به فرایند جهانی سازی، نهفته است اما در جهانی کردن مفهوم اجبار نهفته است. موافقان جهانی شدن آن را جریانی خودجوش و ضرورتی تاریخی می دانند، اما مخالفان، آن را فرایندی برنامه ریزی شده و تحمیلی می دانند (آزاد، ۱۳۸۶: ص. ۱۳۸).

جهانی سازی فرایندی است که در آن، عرصه های گوناگون زندگی، برد و گستره جهانی پیدا می کنند. در این فرایند، اقتصاد جهانی، نیروهای سیاسی و فرهنگی به سرعت کره زمین را زیر نفوذ خود قرار می دهند و به ایجاد یک بازار تازه جهانی، سازمانهای سیاسی و فراملی و فرهنگ جهانی تازه دست می زنند (اسماعیلی، ۱۳۸۵). با این حال، همه ملت ها، گروه ها و افراد به طور هماهنگ و برابر در مزایای جهانی شدن و فن آوری های اطلاعاتی سهیم نیستند و به همین دلیل، در سراسر جهان درباره امید به ایجاد طبیعتی آرمانی و بیم از افزایش شکاف دیجیتال بحث های داغی شکل گرفته است که نوید دنیایی موفق و آرام را می دهد؛ به علاوه، هراس از برخورد های مدنی و فرهنگی را برمی انگیزد (کیانی، ۱۳۸۵).

به اعتقاد ژاک برلور^۱ جهانی شدن دارای تناقض است. دهکده جهانی به نظر زیباست و این زیبایی به این دلیل است که مردم در این دهکده با هم مرتبط اند و این ارتباط به آنها اجازه می دهد که بر فاصله (فضا) و زمان فاتح آیند. اما اگر رقابت، اصل و محور فعالیت ها، استراتژی ها و دیدگاه ها در اداره امور باشند، شکی نیست که برخی از چالش های امروزین در آینده تشدید می شود. سناریوی «دنیای جهانی» سناریوی برندگان است و تردیدی نیست که این سناریو به هرج و مرج و اغتشاش خواهد انجامید تا اتوپیا (نقل در محسنی، ۱۳۸۰: ص. ۳۸-۴۰).

جنبه های مختلف جهانی سازی:

- جنبه اقتصادی

این مساله مهم است که بفهمیم جهانی سازی فقط یک پدیده اقتصادی نیست بلکه تمام جنبه های زندگی بشر را تحت تاثیر قرار داده است، اما بررسی نظرات و منابع مختلف نشان می دهد که ماهیت اصلی جهانی سازی برخاسته از عوامل اقتصادی است. چنانچه مارکس و انگلس در سال ۱۹۵۲ پیش بینی کرده بودند که صنایع نوین نه فقط بازار جهانی ایجاد می کنند بلکه نیازمند توسعه دائمی بازار هستند. بنابراین در نهایت، منجر به روابط بین المللی و ارتباط همه جانبه ملل با یکدیگر می شوند. در واقع، انگیزه حذف تمام مرزهای جغرافیایی و نابودی فاصله و زمان در سرمایه داری تاثیر گذاشته و ما نمود آن را در ظهور پدیده جهانی سازی می بینیم. در واقع، جهانی سازی ناشی از ماهیت رشد سرمایه و تلاش برای بقاء و کسب بازارهای جدید است (دراگسبانک، ۱۳۸۴: ص. ۵۴-۶۳).

اقتصادی بین المللی را گسترش دهد. بنابراین اقتصاد بومی را نابود می کند. جهانی سازی از نظر اقتصادی ارتباط تنگاتنگی با سازمان تجارت جهانی دارد و بانک جهانی و صندوق بین المللی پول از حامیان اصلی جهانی سازی هستند. (دراگسبانک، ۱۳۸۴: ص. ۱۱-۱۴)

اقتصاد آزاد، خصوصی سازی، ظهور شرکت های فراملیتی، عدم مهار نرخ ارز و حذف پیشه های کوچک و متوسط و جلوگیری از رشد اقتصاد ملی کشورها، بخشی از نتایج اقتصادی جهانی سازی است. در بعد فرهنگی و اجتماعی جهانی سازی که بسیار مهم است نیز شاهد حذف برنامه های حمایتی دولتی، گسترش فقر، مهاجرت و فرار مغزها، سلطه فرهنگی و ... هستیم (آزاد، ۱۳۸۶: ص. ۱۳۹-۱۵۰). موافقان جهانی سازی نیز معتقدند که این پدیده، موجب حذف تضادهای اجتماعی در یک جامعه واحد می شود.

(globalization, 2006)

شون هیلی^۲ که از مخالفان جهانی شدن است، بر این باور است که در عرصه های فعالیت های بشری تنها حوزه های به خصوصی جهانی شده است؛ از جمله اینکه ثروت فقط در دست اقلیتی قرار گرفته است. فناوری هم با وجود اینکه بسیار پیشرفته تر از گذشته است اما جنبه جهانی پیدا نکرده است و رشد اقتصادی نیز جهانی نشده است. هیلی بر این باور است که آن چیزهایی که جهانی شده است نظیر سرمایه پولی، بازارهای مالی و ... اغلب برای بشر بسیار خطرناک است (نقل در اسماعیلی، ۱۳۸۵).

- جنبه های سیاسی: جریان آزاد اطلاعات و جریان فرامرزی داده ها و شفافیت خبری باعث شده است که طرفداران جهانی سازی نفی دیکتاتوری را از مزایای این پدیده بدانند. در واقع، محرک های اقتصادی باعث شده است که بحث قلمروهای فیزیکی مانند سابق مطرح نباشد و کشورهای سلطه جو با استفاده از تبلیغ جهانی سازی به دنبال بازارهای جدید و در نهایت تأثیر بر حکومت های محلی و اعمال نفوذ بر آنها باشند.

- جنبه های فرهنگی: فرهنگ از مهم ترین عناصر جهانی سازی است زیرا از طریق فرهنگ است که تفاهم مشترک توسعه می یابد و از محوری ترین پیوندها میان ملت ها و مکان هاست. مخالفان جهانی سازی معتقدند که جهانی سازی باعث سلطه فرهنگی کشورهای توسعه یافته بر سایر کشورها شده است و سلطه فرهنگی با ایجاد حصار از دیدگاه ها، آرزوها و توجیهاتی که به شکلی گریز ناپذیر بر مردم دنیا عرضه می شود، باعث شده زمینه های تغییر و تحول در ارزش های فرهنگی و آداب و رسوم مردم در نقاط مختلف دنیا به وجود آید. مسائلی مانند حذف زبانهای مختلف و آداب و رسوم بومی و ایجاد فرهنگ جهانی، از مسائل مطرح در این حوزه است. اما از طرف دیگر با نگاه خوشبینانه به جهانی سازی می توان گفت که امکانات و محرک های جدیدی برای استقلال و هویت فرهنگی کشورها پدید آمده است و این عامل خود می تواند دلیلی برای تقویت اشکال محلی و ملی فرهنگی در تمام قسمتهای دنیا باشد. پیدایش گروه های مختلف ملی و محلی و سازمان های غیر دولتی که از نظر فرهنگی به منطقه خاصی وابسته اند، نمونه ای از پیامدهای جهانی سازی است (information age). در واقع جهانی سازی نوعی آگاهی به همراه داشته است که باعث شده است مردم در گوشه و کنار دنیا نسبت به فرهنگ و تمدن خود حساسیت نشان دهند و حتی روشهایی را اتخاذ کنند تا بتوانند این فرهنگ را به جهانیان بشناسانند. در هر حال جهانی سازی مجموعه ای از عوامل متضاد و پیچیده است که باید نسبت به نتایج آن آگاهی داشت و از فرصت هایی که در اختیار قرار می دهد به خوبی استفاده کرد. اگر

آن اطلاعات قدرت زیادی به جامعه می‌بخشد (دراگسبائک، ۱۳۸۴: ص. ۵۴-۶۳).

در ادامه، به منظور تبیین دقیق‌تر این تأثیرات، تأثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات را بر جامعه بیان کرده و سعی می‌شود تا با تبیین مفهوم جامعه اطلاعاتی، ویژگی‌های مختلف آن را بیان نموده و در نهایت به تعامل جهانی سازی جامعه اطلاعاتی پرداخته شود.

تأثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر جامعه:

ارتباطات انسانی تا همین اواخر، تا حد زیادی به قلمرو خاصی وابسته بود. ارتباطات وابسته به حمل و نقل افراد و رسانه‌های اطلاعاتی مثل کاغذ بود و مرزهای جغرافیایی اهمیت زیادی در این مساله داشتند. اما، وسایل حمل و نقل و راه‌های ارتباطی به تدریج جای خود را به روش‌های نوین ارتباطی دادند که به عنوان عامل بسیار مهمی در جغرافیای سیاسی مطرح شدند. به عنوان مثال می‌توان به نقش برجسته وسایل ارتباطی نظیر رسانه‌های چاپی، تلفن، تلگراف، رادیو و رادار در ترکیب قدرت کشورها که از مسائل اصلی حاکمیت کشورهاست، اشاره کرد (آزاد، ۱۳۸۶: ص. ۴۴-۵۷). این رسانه‌های جدید ارتباطی به دلیل ویژگی‌های سسختن پراکنی‌شان، شرایط مطلوبی را برای برقراری ارتباطات اجتماعی در یک قلمرو خاص فراهم می‌کنند و در تبادل اطلاعات، دانش و عقاید نقش بسیار مهمی را ایفاء می‌کنند. دسترسی به یک رسانه جمعی در یک جامعه، احساس ارتباط و پیوستگی اعضای جامعه را با یکدیگر به وجود می‌آورد (Cellary, 2007).

جامعه را می‌توان اینگونه تعریف کرد: گروهی از مردم که با یکدیگر در تعامل هستند و با هم زندگی می‌کنند. معمولاً جامعه به گروهی با وصف و اندازه مشخص دلالت می‌کند. اما، در دنیای امروز می‌توان جامعه را به عنوان شبکه‌ای از جریان اطلاعات یا

در جهانی سازی بحث کثرت اجتماعی و تنوع فرهنگی که شرط لازم برای بقای بشریت است، مدنظر قرار گیرد و یکسان سازی فرهنگ‌ها دنبال نشود، بی‌هویتی فرهنگی رخ نخواهد داد و از این طریق می‌توان از نتایج مخرب جهانی سازی کاست.

- جنبه‌های اجتماعی: جهانی سازی امکاناتی را در اختیار بشر قرار داده است که بر زندگی اجتماعی آنها تأثیر زیادی داشته است. دسترسی گسترده شهروندان به اطلاعات، نگرش‌های عمیق‌تر و منطقی‌تری نسبت به مسائل جاری شهری را فراهم آورده است و باعث تسهیل مشارکت آنان در فعالیت‌های اجتماعی شده است. تحول شرایط زنان، عمومی شدن مسافرت به خارج از کشور و مهاجرت و به عبارت دیگر فرار مغزها، تغییر تفریحات، دگرگونی روابط میان نسل‌های مختلف، آگاهی و گسترش دموکراسی و تحول در رسوم اخلاقی از آثار جهانی سازی است (محسنی، ۱۳۸۰: ص. ۱۴۹-۱۵۰). همچنین ارتقای سطح رفاه جامعه و افزایش مشارکت زنان و افزایش آلودگی محیط زیست از پیامدهای جهانی سازی است (اخوتی، ۱۳۸۲).

- جنبه‌های فناورانه: از بعد فناورانه، جهانی سازی به جریان آزاد اطلاعات فراتر از مرزهای جغرافیایی توجه دارد (Nayer, 2002). یکی از ویژگی‌های عصر جهانی سازی، پیشرفت فناوری اطلاعات و ارتباطات است. تمام جنبه‌های دیگر جهانی سازی تحت تأثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات قرار دارد و این دو پیوند ناگسستنی با یکدیگر یافته‌اند. گردش سریع اطلاعات و قالبهای فرهنگی از مؤلفه‌هایی است که جهانی سازی را پیش روی بشر قرار داده است. نظام رسانه‌ها و فناوری اطلاعاتی و ارتباطی غالباً به عنوان آغازگر عصر نوینی از جهانی سازی مورد نظر قرار گرفته که طی

را شکل دهد. تفاوت های زیاد در عواملی نظیر تاریخ، فرهنگ، سنت، مذهب و ... وجود دارد که مانع ایجاد جامعه جهانی است اما جامعه اطلاعاتی واقعی است که پیش روی ماست (Cellary, 2007).

جامعه اطلاعاتی:

جامعه اطلاعاتی جامعه ای است که بر مبادله اطلاعات متمرکز است و آن چه در آن اهمیت دارد، مساله دسترسی و عدم دسترسی به اطلاعات است. تعریف یونسکو در گزارش جهانی اطلاعات ۹۸-۱۹۹۷ جامعه اطلاعاتی را اینگونه تعریف کرده است:

جامعه اطلاعاتی، جامعه ای است که در آن اطلاعات در جنبه های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی زندگی به شدت استفاده می شود (زندگی روان، ۱۳۸۶). ویلیام مارتین، که در ردیف اولین افرادی قرار دارد که موضوع جامعه اطلاعاتی را مطرح کرده اند، معتقد است که اتکالی روزافزون بر فعالیتهایی که مستقیماً با تولید، توزیع و کاربرد اطلاعات دارند، سبب شده که بسیاری از کشورهای صنعتی جهان را جامعه اطلاعاتی بنامند و در واقع این مفهوم ابتدا برای توصیف مشخصات نوین کشورهای فرا-صنعتی که همه چیز در آنها وابسته به اطلاعات است، به کار رفت (محسنی، ۱۳۸۰: ص ۱۷-۱۸).

جامعه اطلاعاتی در واقع جامعه ای دانش محور است و دانش در آن به عنوان بخشی از فعالیتهای اقتصادی نیز نقش مهمی دارد. ارزش های جامعه اطلاعاتی به عواملی نظیر اطلاعات، دانش و دانایی بستگی دارد. دانیل بل اولین نظریه پرداز جامعه اطلاعاتی است که چندین سال پیش به جایگزین کردن مفهوم جامعه اطلاعاتی به جای فرصت گرایی مبادرت ورزید. صاحب نظران دیگری نظیر آنتونی گیدنز، هربرت شیلر، مانوئل کستلر، فرانک ویستر و ... نیز جزو نظریه پردازان این حوزه هستند و گاهی دارای نظرات مختلفی درباره شکل گیری جامعه اطلاعاتی هستند (ویستر، ۱۳۸۰).

فرانک ویستر دو دیدگاه را در این رابطه مطرح می کند:

۱- دیدگاهی که پدایش این جامعه را پدیده ای جدید می داند
 ۲- دیدگاهی که ظهور این جامعه را ناشی از تغییرات پیوسته و بلند مدت می داند. دیدگاه دوم بیشتر مورد قبول واقع شده و پیروان این دیدگاه از قبیل خود ویستر و آنتونی گیدنز معتقدند که اطلاعات چیز تازه ای نیست و همیشه جزء ضروری جامعه بوده است اما تغییر فناوری ها باعث تقویت این نگرش شده است (دارنلی و فدر، ۱۳۸۴: ص ۲۷-۳۱). تیر^۷ نیز سه دوره نظریه پردازی (۱۹۴۰ به بعد - ۱۹۶۰ به بعد - دهه ۱۹۸۰ به بعد) را برای تکامل مفهوم جامعه اطلاعاتی در نظر گرفت (نوروزی چاکلی، ۱۳۸۲: ص ۱۲۷).

به طور کلی جامعه اطلاعاتی مقارن با چند تحول مرتبط با یکدیگر است که عبارتند از:

- جهانی شدن اقتصاد؛
- ظهور اقتصادی دانایی محور؛ و
- توسعه و کاربرد عمیق شبکه های ارتباطی و اطلاعاتی.

یکی از محورهای مهم جامعه اطلاعاتی، بزرگراه های اطلاعاتی هستند. با ظهور اینترنت، اطلاعات به راحتی در همه نقاط جهان در دسترس قرار می گیرد.

اینترنت از نظر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی فضای تازه ای را برای انسان معاصر ایجاد کرده است که بدون مرزهای جغرافیایی است و در بسیاری از حوزه ها، آگاهی ها، نگرش ها و رفتارهای بشری را تحت تاثیر قرار می دهد؛ اما نکته قابل توجه این است که اطلاعات موجود همیشه منجر به ارتباطات صحیح نمی شود و در

پیوندهای ارتباطی تعریف کرد که می تواند هم در داخل و هم در خارج از مرزهای یک کشور وجود داشته باشد (مولانا، حمید. ص ۱۱۹).

به اعتقاد شاو^۳ جامعه به مثابه مجموعه پیچیده ای از روابط اجتماعی است. بر این اساس وی با تعمیم مفهوم جامعه به سطح جهانی به معنی جامعه جهانی به مثابه «روابط اجتماعی جهانی»^۴ می رسد. بنابراین تعریف، ما هم اکنون در یک جامعه جهانی زندگی می کنیم چرا که اکنون به مدد رسانه های ارتباطی و فرایند جهانی شدن، از روابط اجتماعی گسترده ای در سطح بین المللی برخورداریم (محمدی الموتی، ۱۳۸۵: ص ۲۲۷-۲۲۸).

اگر این تعاریف را بپذیریم می توانیم قائل به ۲ نوع خاص از جوامع باشیم: ۱- جوامعی که بر اساس قلمرو سرزمینی خاصی شکل گرفته اند که به آنها جوامع قلمروی^۵ می گوئیم. ۲- جوامعی که بر اساس محتوا و زمینه خاصی شکل گرفته اند. این جوامع بیشتر در پی گسترش رسانه های ارتباطی به وجود آمده اند. به این جوامع، جوامع محتوایی^۶ گفته می شود (Cellary, 2007).

در نیمه دوم قرن بیستم، فناوری اطلاعات و ارتباطات زندگی انسانها را تحت تاثیر قرار داده و تحولات اقتصادی، سیاسی، فناوری، اجتماعی، فرهنگی و ... از نشانه های این فناوری است. فاصله بسیار اندک بین فناوری های مختلف ارتباطی نظیر رادیو، تلویزیون، ماهواره، شبکه های ارتباطی و اطلاعاتی به ویژه اینترنت در این دوره بشر را به شگفتی واداشته است. با توجه به اهمیت اینترنت، نقطه آغاز و سؤال اصلی ما در این مقاله این است که چه تغییرات اجتماعی در پی استفاده از اینترنت رخ داده است؟ پاسخ این است که اینترنت به عنوان یک رسانه ارتباطی و اطلاعاتی به افراد مختلف امکان ارتباط با سایر نقاط جهان را داده است و امکاناتی را در اختیار انسانها قرار داده است که قبلاً وجود نداشت.

ظهور اینترنت به عنوان یک رسانه جمعی، علاوه بر تاثیر بسیار زیادی که بر ارتباط بین افراد یک جامعه در یک قلمرو خاص داشت، باعث شد ارتباط بین افراد از مرزهای جغرافیایی فراتر رفته و آن را به کل دنیا گسترش دهد. پدیده جهانی سازی و نیز جامعه اطلاعاتی تحت تاثیر ان فناوری شکل گرفت. حذف محدودیت های زمانی و حذف موانع انتشار اطلاعات از دیگر ویژگی های اینترنت است. این فناوری ظهور دسته بندی های نوینی از افراد را تسهیل کرده و جوامع محتوایی نیز تحت تاثیر این رسانه پا به عرصه ظهور گذاشتند. این جوامع دارای ویژگی هایی متفاوت از جوامع قلمروی هستند. ویژگی های جوامع قلمروی شامل ارتباطات همه جانبه، سرایت پذیری، شناخت کامل اعضاء از یکدیگر و از پیشینه هم، پیروی از رهبران، مشکل بودن ترک جامعه، علایق و تهدیدهای مشترک و وحدت نگرش در مسائل اساسی است.

قبلاً اشاره شد که جامعه محتوایی نتیجه گرد آمدن افراد حول یک موضوع مشترک از طریق اینترنت است. این موضوع مشترک می تواند موضوعی علمی، سیاسی، اجتماعی، سرگرمی و ... بوده و دارای عمری کوتاه یا بلند باشد. ویژگیهای این جامعه تمرکز بر روی یک محور خاص، عدم سرایت پذیری (مثلاً به سایر افراد خانواده)، عدم شناخت افراد گروه از یکدیگر و پیشینه هم، مساوات، راحت بودن ترک گروه، علایق مشترک در کوتاه مدت، اجازه ظهور تفاوت ها و حفظ گوناگونی در نگرش ها و ... است. جوامع محتوایی به اعضایش اجازه می دهد که نگرش ها و نظرات مختلفی داشته باشند. این جوامع به دنبال جامعه ای که دارای ارزش های مشترک و جهانی باشد، نیستند. سلاری اعتقاد دارد که جامعه جهانی افسانه ای بیش نیست زیرا انسانیت بسیار پیچیده تر از آن است که جامعه ای واحد

- **ویژگی فرهنگی:** جامعه اطلاعاتی تحولاتی در ارزش‌های فرهنگی و آداب و رسوم ملت‌ها و اقوام به وجود آورده است و شاهد ظهور فرهنگ‌های الکترونیکی و جوامع محتوایی در نقاط مختلف جهان هستیم. در واقع در جامعه اطلاعاتی زمینه‌ای برای معرفی و نفوذ فرهنگ‌های مختلف پدید آمده است و هوشیاری اطلاعاتی جهانیان نیز رو به افزایش است. (محسنی، ۱۳۸۰: ص. ۱۱۵-۱۲۰).

جهانی سازی و جامعه اطلاعاتی:

پدیده جهانی سازی به ویژه با شرایط آن در سالهای پایانی قرن ۲۰ از حوزه‌های اطلاعات و ارتباطات جدا شدنی نیست. جریان جهانی شدن و فناوری اطلاعات و ارتباطات در همه جا نفوذ داشته‌اند، هرچند که همه اقدار جامعه را در بر نمی‌گیرد و جهانی سازی، فرهنگ و سواد از جنبه‌های دسترسی جهانی به اطلاعات به حساب می‌آیند (De Cardenas Cristia, 2007).

عنوان مثال، مساله شکاف دیجیتالی و شکاف جنسیتی حتی در پیشرفته‌ترین کشورهای صنعتی نیز وجود دارد.

توسعه فناوری از حمل و نقل گرفته تا تلفن و سایر رسانه‌های ارتباطی، باعث ایجاد جامعه یکپارچه شده است و انقلاب فناوری اطلاعات و ارتباطات نیز دنیا را کوچکتر و فشرده‌تر ساخته است. ارتباطات، تجارت، سیاسی و فردی در مقیاس جهانی گیرد و در این کار تعاملات صورت جغرافیایی در نظر گرفته نمی‌شود. در این رابطه به تعریف استیگلیتز از جهانی سازی اشاره می‌کنیم که می‌گوید:

... یکپارچگی نزدیکتر کشورها و مردم دنیا که با کاهش هزینه‌های حمل و نقل و ارتباطات مواجه بوده‌اند و حذف موانع موجود در انتقال اشیاء، خدمات، دانش و ... (information age).

آن چه در این تعریف قابل توجه است تاکید بر حذف موانع کاهش هزینه‌ها است که با استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات امکان پذیر شده است. همچنین عوامل تأثیرگذار در فرآیند جهانی سازی شامل موارد زیر است:

- تغییرات فناوری به ویژه فناوری اطلاعات و ارتباطات؛
- سیاست‌های محلی و عوامل سیاسی؛
- رقابت بین کشورها؛ و
- توسعه سیستم‌های مالی و فروش.

اگر چه وجه اصلی جهانی سازی، وجه اقتصادی آن است که مختصراً به آن اشاره شد، اما وجه اقتصادی خود تحت تاثیر فناوری بوده است و با دقت بیشتر در ویژگی‌های جامعه اطلاعاتی می‌توان به این نکته پی برد که جامعه اطلاعاتی و جهانی سازی ارتباط تنگاتنگی با یکدیگر داشته و امکاناتی که فناوری اطلاعات و ارتباطات در اختیار جامعه اطلاعاتی قرار داده است، در عین حال باعث تسریع فرآیند جهانی سازی شده است. ویژگی‌های جامعه اطلاعاتی در ابعاد سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و فناورانه دقیقاً قابل تبیین در جهانی سازی است و از این نظر همپوشانی

واقع ارتباطات زمانی رخ می‌دهد که به اطلاعات موجود، نیاز باشد و شرایط استفاده از آن نیز موجود باشد. نیاز به اطلاعات بستگی به دانش و فرهنگ موجود است و دانش و فرهنگ موجود به فرهنگ محلی وابسته است. اما بی تردید آنچه اینترنت برای همه جوامع به همراه آورده است، حرکت اولیه آزادی یا غیر آزادی جوامع به سوی جامعه اطلاعاتی است تا بتوانند موقعیت‌های بهتر و برتری در مقایسه با سایر جوامع به دست آورند.

اهم امکاناتی که اینترنت در دسترس افراد قرار داده است، شامل موارد زیر است:

- پست الکترونیک؛
- مشاهده انواع مختلف فیلم و برنامه‌های تلویزیونی از کانال‌های مختلف؛
- انجام عملیات بانکی؛
- دستیابی به پایگاه‌های اطلاعاتی علمی- پژوهشی و جدیدترین یافته‌های پژوهشی؛
- ارتباطات علمی و غیر علمی میان پژوهشگران و افراد عادی؛
- اداره و نظارت از راه دور بر کار همکارانی که در نقاط مختلف مشغول کار هستند؛
- عرضه خدمات از راه دور برای افراد و موسسات مثل آموزش از راه دور؛
- افزایش دسترسی به کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی؛
- و ...

ویژگی‌های جامعه اطلاعاتی:

جامعه اطلاعاتی را نیز مانند جهانی سازی می‌توان از دیدگاه‌های مختلفی مورد مطالعه قرار داد و ویژگی‌های مختلفی را برای آن برشمرد که در این جا به برخی از آنها اشاره می‌شود:

- **ویژگی اقتصادی:** از آنجا که تولید اطلاعات از مهمترین ابعاد اقتصادی در جامعه امروز است، می‌توان گفت که ثروتمندترین کشورهای جهان آنهایی هستند که بیش از دیگران از ساختار نوین اطلاعاتی جهان بهره‌مند باشند.

در این کشورها ترکیب نیروی کار نیز تغییر کرده و مشاغل اطلاعاتی اهمیت ویژه‌ای یافته‌اند.

- **ویژگی فناورانه:** پیوند میان فناوری اطلاعات و فناوری ارتباطات از واقعیات زندگی امروز است. فناوری در تمام ارکان زندگی نفوذ کرده و انقلاب اطلاعات جنبه جهانی دارد.

- **ویژگی اجتماعی:** در جامعه اطلاعاتی، فناوری اطلاعات و ارتباطات زندگی اجتماعی و خانوادگی را در معرض تحولات فراوان قرار داده است.

شیوه‌های زندگی و کار مردم تغییر کرده و الگوهای جدیدی از گذران اوقات فراغت در حال ظهور است.

- **ویژگی سیاسی:** شفافیت‌های خبری و پوشش جهانی آن و نیز پیدایش دولت‌های الکترونیک و رای‌گیری الکترونیکی از ویژگی‌های جامعه اطلاعاتی است.

تلاش کنند. اکنون با بهره‌برداری مبتکرانه از فن‌آوری‌های اطلاعاتی می‌توان ساکنان دوردست‌ترین نقاط را نیز به تازه‌ترین اطلاعات مجهز ساخت. در اینجا دیگر مالکیت به عنوان پیش شرط مطرح نیست، بلکه رمز موفقیت در دسترسی به فناوری نهفته است. فناوری همانند جهانی سازی فرصت‌های فراوانی را در اختیار ساکنان کره زمین قرار داده است و در عین حال این فرصت‌ها در صورتی که به درستی مورد استفاده قرار نگیرند، ممکن است تبدیل به تهدید شوند. به کارگیری هوشمندانه فناوری و امکانات جهانی سازی، پاسخگویی نیازهای اساسی مردم در زمینه بهداشت، آموزش، تغذیه و مسکن خواهد بود، به پیشرفت رفاه اقتصادی و اجتماعی کمک خواهد کرد و در این فرآیند، بهره‌وری را نیز افزایش خواهد داد (محسنی، ۱۳۸۷). کشور ما، به ویژه دولتمردان ما نیز چنانچه بخواهند در جهانی سازی و جامعه اطلاعاتی حرفی برای گفتن داشته باشند، باید هرچه سریعتر قواعد بازی در این جامعه را فرا گرفته و حق و سهم و نقش خود را در جامعه اطلاعاتی جهانی حفظ کنند.

بسیاری بین جامعه اطلاعاتی و جهانی سازی مشاهده می‌شود. مانوئل کاستلز اعتقاد دارد که جهانی سازی واقعیتی تاریخی است نه آن چیزی که اختراع نئولیبرالیست هاست که شهروندان را به تسلیم بازار متقاعد می‌کند. جهانی سازی به عنوان ضرورتی تاریخی از طریق رسانه‌های قدرتمندی که زاینده فناوری اطلاعاتی و ارتباطی است عمل می‌کند (Castells, 1999: p.5)

نتیجه‌گیری:

توسعه فن‌آوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، فرصت‌های بسیاری برای کسانی که هنوز طعم انقلاب صنعتی را نچشیده‌اند، فراهم آورده است. کشورهای در حال توسعه به موازات رویارویی با چالش‌های جهانی شدن در بازار جهانی که همراه با آزادسازی و خصوصی سازی صورت می‌گیرد، باید گوشه چشمی نیز به فقرای مناطق شهری و روستایی داشته باشند. فرهنگ و آداب و رسوم خود را محترم شمرده و در جهت شناساندن آن به ساکنان سایر نقاط دنیا

پی‌گوشته

- 5- territorial community
- 6- content community
- 7- Tapper

- 1- J. Berleur
- 2- Sean Healy
- 3- Shaw
- 4- global social relations

منابع و مآخذ

- آزاد، اسد... اطلاعات و ارتباطات: مفاهیم و نظریه‌های جغرافیای سیاسی. تهران: کتابدار، ۱۳۸۶.
- اخوتی، مریم (۱۳۸۲). جهانی شدن و وجوه آن در مجموعه مقالات همایش‌های انجمن کتابداری و اطلاع رسانی ایران، ۱۳۸۴. ص. ۱۰۹-۱۲۰.
- اسماعیلی، غلامرضا (۱۳۸۵). جهانی شدن یا جهانی سازی. ماهنامه صنعت خودرو. قابل دسترس در: http://www.aftab.ir/articles/economy_marketing_business/national_economy/c2e1168249407_world_p1.php
- حسینی، فرنود (۱۳۸۷). جامعه اطلاعاتی ملی یا جامعه اطلاعاتی جهانی. قابل دسترس در: www.aftab.ir/.../information_technology/c14c1211276124_information_p1.php
- دراگسبناک، یوهانس؛ هرش، ژرژاک. جهانی سازی و تحولات اجتماعی. ترجمه عباس قلی غفاری فرد. تهران: نگاه، ۱۳۸۴.
- دارنلی، جیمز؛ فدر، جان. جهان شبکه‌ای: درآمدی بر نظریه و عمل در باب جامعه اطلاعاتی. ترجمه نسرين امین دهقان و مهدی محامی. تهران: چاپار، ۱۳۸۴.
- زندی روان، نرگس. جامعه اطلاعاتی. شکل‌گیری آن و شاخص آن. کتابداری و اطلاع رسانی. ۱۳۸۶، (۱۰) ۳۸.
- کیانی (۱۳۸۵). جهانی شدن و توسعه جامعه اطلاعات. قابل دسترس در: daneshnameh.roshd.ir/mavara/mavara-index.php?page
- محسنی، منوچهر (۱۳۸۰). جامعه شناسی جامعه اطلاعاتی. تهران: نشر دیدار.
- محمدی الموتی، مسعود. مفهوم جامعه جهانی و تحلیل فرآیند جهانی شدن: پیامدهای سیاستی برای توسعه آینده نگر در ایران. تهران: موسسه عالی آموزش پژوهش مدیریت و برنامه ریزی، ۱۳۸۵.
- مولانا، حمید (۱۳۸۴). ارتباطات جهانی در حال گذار: پایان چند گونگی؟. تهران: سروش.
- نوروزی چاکلی، عبدالرضا (۱۳۸۲). جامعه اطلاعاتی و جهانی شدن در مجموعه مقالات همایش‌های انجمن کتابداری و اطلاع رسانی ایران، ۱۳۸۴. ص. ۱۲۰-۱۵۶.
- ویستر، فرانک (۱۳۸۰). نظریه‌های جامعه اطلاعاتی. ترجمه اسماعیل قدیمی. تهران: قصیده سرا.
- Castells, Manuel (1999). Information technology, globalization and social development. UNRISD discussion paper, No. 114. online [available at] : [www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/\(httpAuxPages\)/F270E0C066F3DE7780256B67005B728C/\\$file/dp114.pdf](http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/(httpAuxPages)/F270E0C066F3DE7780256B67005B728C/$file/dp114.pdf)
- Cellary, Wojciech (2007). Globalization from the information and communication perspective. 4th International Conference, ICDCIT 2007, Bangalore, India, December 17-20. Proceedings
- Received from email: cellary@kti.ae.poznan.pl
- De Cardenas Cristia, A. ; Jimenez, Hernandez, N. (2007). Universal access to information: Globalization, culture and literacy. ACIMED, 15(1). [abstract].
- [online] available at: http://www.scielo.sld.cu/scieelo.php?script=sci_abstrat&pid=
- Globalization (2006). Stanford Encyclopedia of Philosophy. Online [available at]: <http://plato.stanford.edu/entries/globalization/>
- The Information age/ globalization. From Wikibooks, the open textbook collection. Online [available at] : http://en.wikibooks.org/wiki/The_Information_Age/Globalization
- Nayyer, Kim (2002). Globalization of information: intellectual property low implications. Online [available at]: http://firstmonday.org/issues/issue7_1/nayyer/index.html